

رابطه جو خانواده، پایگاه اجتماعی و مکان کنترل با انگیزش پیشرفت در دانش‌آموزان سال سوم متوسطه در سال تحصیلی ۷۷-۷۸

نوشته دکتر جعفر دارابی

معرفی مقاله

هدف از پژوهش حاضر، تعیین نقش و سهم متغیرهای مربوط به جو خانواده، پایگاه اجتماعی و مکان کنترل و مقایسه دانش‌آموزان دختر و پسر در انگیزش پیشرفت بوده است. بدین منظور، از بین ۷۰۵۸ نفر از دانش‌آموزان دختر و پسر سوم متوسطه شهرستان ساری در سال تحصیلی ۷۸-۷۷، به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای، ۵۰۴ نفر دانش‌آموز دختر و پسر انتخاب شدند و مقیاس‌های جو خانواده، مکان کنترل راتر، انگیزش پیشرفت هلمریچ به همراه پرسش‌نامه‌ای جهت سنجش پایگاه اجتماعی، در کلاس‌های انتخاب شده اجرا شد. داده‌های به دست آمده متناسب با فرضیه‌های تحقیق از طریق آزمون‌های آماری تحلیل رگرسیون چند متغیره و آنت تست برای گروه‌های مستقل، مورد تحلیل قرار گرفتند. نتایج تحقیق نشان داد که از بین متغیرهای مربوط به جو خانواده، چهار متغیر گرایش عقلانی - فرهنگی، نظم، استقلال و کنترل با انگیزش پیشرفت رابطه معنی‌داری داشته‌اند. از بین متغیرهای جو خانواده، پایگاه اجتماعی و مکان کنترل، دو متغیر اول

با انگیزش پیشرفت رابطه معنی‌داری داشته‌اند اما مکان کنترل قادر به تبیین انگیزش پیشرفت نبوده است. نتیجه آخر این تحقیق نشان داد که دختران در مقایسه با پسران از انگیزش پیشرفت بالاتری برخوردارند.

این مقاله که حاصل پژوهشی است در واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی توسط آقای دکتر جعفر دارابی در اختیار فصلنامه قرار گرفته است. بدین وسیله از ایشان تشکر و قدردانی می‌شود.

«فصلنامه»

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

یکی از مباحث مورد علاقه روان‌شناسان، مبحث انگیزش پیشرفت^۱ است. در این مبحث، انگیزش علت فرضی رفتار است؛ حال چه توسط شرایط محیطی ایجاد شده باشد (مثل محرومیت از غذا) چه از جلوه‌های رفتاری، فیزیولوژیکی و گزارش شخصی استنباط شده باشد. انگیزش پیشرفت در ردیف انگیزه‌های اجتماعی قرار دارد و عبارت است از روحیه غلبه کردن بر موانع، ممتاز بودن و زندگی کردن طبق معیارهای عالی (۱) و (۲).

مطالعه در زمینه انگیزش پیشرفت که در واقع از زمان مورای^۲ شروع شده است، یکی از موضوعات مورد علاقه روان‌شناسان خصوصاً روان‌شناسان شخصیت و روان‌شناسان تربیتی است. مطالعات اولیه در خصوص انگیزش پیشرفت، بیش تر به سنجش و اندازه‌گیری آن مربوط بوده است و اولین روش برای اندازه‌گیری آن که توسط مورای انجام و ابداع شده، استفاده از چهارکارت *T.A.T* (شماره‌های ۱، ۲، ۴ و ۸ *BM* و *GF*) بوده است. این روش که اساساً یک روش فرافکن بوده است و هنوز هم در برخی مطالعات از آن استفاده می‌شود، مورد انتقاد قرار گرفته است. از جمله این انتقادات ذهنی بودن و عدم استاندارد بودن نمره‌گذاری آن است. مطالعه سیستماتیک در زمینه انگیزش پیشرفت، ابتدا توسط مک‌کلند (۳) شروع شد. او با مطالعه زیاد در این زمینه به نتایج گسترده‌ای دست یافت. وی نتوانست ارتباط بین ویژگی‌های بیولوژیکی یا انتقال‌دهنده‌های عصبی و انگیزش پیشرفت را کشف کند و نتیجه گرفت که نیاز به پیشرفت خارج از این حوزه رشد می‌کند. از نظر او نیاز به پیشرفت، یک نیاز اجتماعی است، توسط محیط درونی می‌شود و پس از شکل‌گیری رفتار فرد را از درون هدایت می‌کند. به این دلیل، پس از مک‌کلند اصطلاح انگیزه درونی در مقابل انگیزه بیرونی مصطلح شد (۴).

از جمله متغیرهایی که رابطه آن با انگیزش پیشرفت به طور گسترده‌ای مورد مطالعه قرار گرفت، جو خانواده، روش‌های فرزندپروری و عناوین مشابه آن بوده است. مک‌کلند در این زمینه نیز مطالعاتی گسترده و عمیق را آغاز کرد. او در یک مطالعه طولی که ۲۷ سال به طول انجامید، به این نتیجه رسید که افراد دارای نیاز به پیشرفت بالا، والدینی داشته‌اند که ساعات تغذیه آن‌ها را به هنگام خردسالی تعیین می‌کرده و در روش‌های تربیتی مربوط به نظافت پرتوقع بوده‌اند (۵) و (۶).

مطالعه در مورد ارتباط بین عوامل مربوط به خانواده و انگیزش پیشرفت به دهه‌های قبلی و نسبتاً دور محدود نمی‌شود بلکه هنوز هم یکی از زمینه‌های مهم مطالعات مربوط به خانواده و انگیزش است. در مطالعه‌ای که توسط بویل انجام گرفت، رابطه بین انگیزش و پیشرفت تحصیلی با توجه به متغیرهای جنسیت و گرایش به خانواده بررسی شد. نتیجه

مطالعه در بعد مربوط به خانواده نشان داد که گرایش به خانواده از متغیرهای پیش بین خوب برای انگیزش پیشرفت در دانش آموزان بوده است (منبع شمارهٔ ۵).

در مطالعه‌ای ارتباط بین فاکتورهای خانواده و انگیزش پیشرفت درونی و دانش آموزان پایه پنجم ابتدایی مورد مطالعه قرار گرفت. نتیجهٔ مطالعه حاکی از این بود که پایین بودن کنترل والدین و ارائهٔ پاداش‌های بیرونی با انگیزهٔ درونی، رابطهٔ منفی داشته است (۷).

هاریس (۸) تعدادی از زنان سیاه و سفید پوست را با توجه به فاکتورهای مختلف مورد مطالعه قرار داد و در بعد خانواده به این نتایج قابل توجه رسید که کار مادر در خارج از خانه و احساس مثبت نسبت به پدر، با انگیزش پیشرفت رابطهٔ معنی‌داری دارد اما بین عامل‌های خانواده، نژاد و عوامل شخصی تعامل معنی‌داری در نیاز به پیشرفت مشاهده نشده است. مطالعات مشابهی که پس از مطالعات مزبور انجام شده‌اند، نتایج مشابهی را در پی داشته‌اند (۹) (۱۰).

مطالعات یاد شده شواهدی را ارائه می‌کنند که براساس آن‌ها شیوه‌های فرزندپروری و محیط (جو) خانواده در شکل‌گیری انگیزش پیشرفت نقش اول و اساسی دارد. با وجود این، اطلاعات بیش‌تری مورد نیاز است تا سهم عوامل مختلف مربوط به محیط خانواده در انگیزش پیشرفت شناسایی شوند. در این مورد مطالعاتی در ایران انجام شده است اما این مطالعات به همهٔ مسائل مطروحه در این زمینه پاسخ نداده‌اند.

در مطالعهٔ حاضر، ضمن بررسی رابطهٔ انواع عامل‌های مربوط به جو خانواده با انگیزش پیشرفت و تعیین اثر ترکیبی آن با استفاده از تحلیل رگرسیون چند متغیره، متغیرهای پایگاه اجتماعی و مکان کنترل نیز در کنار جو خانواده و با استفاده از همان روش مورد بررسی قرار می‌گیرد. مطالعات و پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهد که دو عامل فوق با انگیزش پیشرفت در ارتباط‌اند (۱۱). آنچه مهم به نظر می‌رسد، این نکته است که دو متغیر یاد شده در کنار متغیر جو خانواده، چگونه با انگیزش پیشرفت در ارتباط‌اند.

متغیر دیگری که در ارتباط با انگیزش پیشرفت سال‌ها مورد علاقه پژوهشگران بوده، متغیر جنسیت است. بررسی تحقیقات نشان می‌دهد، در حالی که در دهه‌های ۱۹۴۰ و ۱۹۵۰ موضوع انگیزش پیشرفت در زنان و مقایسه آن با مردان به ندرت مورد توجه بوده است، در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ مطالعات گسترده‌ای در این زمینه، خصوصاً توصیف چگونگی انگیزش پیشرفت در زنان، انجام شده است. بیش‌ترین اهداف این مطالعات پرداختن به دلایل درون‌زاد (عوامل فردی) در عدم پیشرفت زنان در مقایسه با مردان بوده است. طی دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ بیش‌تر پژوهش‌ها به بررسی ارتباط بین خصوصیات شخصیتی زنان و انگیزش پیشرفت پرداخته‌اند و در کنار عوامل فردی به مسائل، امکانات و ساختارهای اجتماعی - فرهنگی نیز توجه شده است (۱۲).

بسیاری از مطالعاتی که در سال‌های اخیر انجام شده‌اند تفاوت‌های جنسی در انگیزش پیشرفت با توجه به عوامل فرهنگی را مورد بررسی قرار داده‌اند (۱۳).
 نتایج این بررسی‌ها نشان می‌دهد که تفاوت‌های دو جنس در انگیزش پیشرفت تحت تأثیر عامل فرهنگ است. در برخی از فرهنگ‌ها در انگیزش پیشرفت، بین دو جنس تفاوت معنی‌داری مشاهده نشده است اما در برخی دیگر از فرهنگ‌ها تفاوت بین دو جنس بیش‌تر به نفع مردها، متفاوت بوده و در برخی دیگر عکس رابطه یاد شده مشاهده شده است.

اهداف تحقیق

هدف اصلی این تحقیق به زمینه‌های نظری آن مربوط می‌شود اما در کنار این اهداف، پیامدهای کاربردی نیز برای آن متصور است؛ بنابراین، اهداف اصلی این مطالعه عبارت‌اند از:

۱. مشخص کردن سهم عوامل فردی و اجتماعی در انگیزش پیشرفت (در این مطالعه مکان کنترل یک عامل فردی و متغیرهای جو خانواده و پایگاه اجتماعی از عوامل اجتماعی به حساب می‌آیند).
۲. مشخص کردن نقش و سهم عوامل مختلف مربوط به جو خانواده در انگیزش پیشرفت.
۳. مقایسه دختران و پسران در انگیزش پیشرفت.

اهمیت موضوع

مطالعه در زمینه انگیزش پیشرفت، از جهات مختلف حائز اهمیت است. برخی از روان‌شناسان معتقدند که مطالعه سازه‌هایی مثل انگیزش پیشرفت در پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی، از جهاتی از هوش و استعداد مهم‌تر است؛ زیرا هوش از سازه‌های ثابت و نسبتاً تغییرناپذیر است اما انگیزش پیشرفت و سازه‌های مشابه آن مثل مکان کنترل را با استفاده از تدابیری می‌توان تغییر داد. مطالعات متعددی که حدود نیم قرن اخیر انجام شده است، نشان می‌دهد که انگیزش پیشرفت با پیشرفت‌های شغلی، رضایت از زندگی، خلاقیت و پایداری شخصیتی رابطه دارد. علاوه بر این، رشد صنعتی، اقتصادی و علمی هر جامعه با سطح انگیزش پیشرفت در اعضای آن جامعه رابطه مستقیمی دارد. مطالعه حاضر علاوه بر مشخص کردن ارتباط و ابعاد مختلف مربوط به جو خانواده را با انگیزش پیشرفت، نقش و سهم جو خانواده را با توجه به دو متغیر پایگاه اجتماعی و مکان کنترل در انگیزش پیشرفت تعیین می‌کند. نتایج این مطالعه نه تنها مورد استفاده پژوهشگران بعدی قرار می‌گیرد و

مطالعات جامع‌تری را سبب می‌شود. بلکه می‌تواند برای خانواده‌ها و سازمان‌های مربوط مثل آموزش و پرورش ملاکی برای رشد و تقویت انگیزش پیشرفت باشد.

فرضیه‌های تحقیق

۱. درصد تغییراتی که هر یک از زیر عامل‌های مربوط به جو خانواده برای انگیزش پیشرفت تبیین می‌کنند، متفاوت است و اثر ترکیبی جو خانواده بر انگیزش پیشرفت معنی‌دار است.
۲. درصد تغییراتی که هر یک از متغیرهای جو خانواده، پایگاه اجتماعی و مکان کنترل برای انگیزش پیشرفت تبیین می‌کنند، متفاوت است.
۳. بین دختران و پسران در انگیزش پیشرفت تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

روش تحقیق

الف - جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

در این مطالعه، جامعه آماری عبارت است از کلیه دانش‌آموزان دختر و پسر سوم متوسطه نظام جدید (نظری) شهرستان ساری که در سال تحصیلی ۷۸ - ۱۳۷۷ در دبیرستان‌های این شهرستان مشغول تحصیل بوده‌اند. تعداد کل دانش‌آموزان در این مقطع ۷۰۵۸ نفر بوده است که از این تعداد ۳۹۳۵ نفر دختر و ۳۱۲۳ نفر پسر بوده‌اند. برای انتخاب نمونه از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای استفاده شده است. در مرحله اول، از بین کلیه دبیرستان‌های دخترانه و پسرانه ساری ۸ مدرسه دخترانه و ۸ مدرسه پسرانه به طور تصادفی انتخاب شدند. در مرحله دوم از بین مدارس انتخاب شده، با توجه به تعداد کلاس‌ها و دانش‌آموزان، یک یا دو کلاس به تصادف انتخاب شدند. دانش‌آموزان این کلاس‌ها هر تحقیق شرکت کردند و به صورت گروهی به آزمون‌های مربوطه پاسخ دادند و در نهایت، ۲۴۸ دانش‌آموز دختر و ۲۵۶ دانش‌آموز پسر در مطالعه شرکت کردند. برای برآورد حجم نمونه از روش‌های آماری استفاده شد (۱۸) و (۱۹).

ب - ابزارهای اندازه‌گیری

برای جمع‌آوری اطلاعات در هر یک از متغیرهای این پژوهش از ابزارهای متناسب با آن متغیر استفاده شد. برای اندازه‌گیری جو خانواده، مقیاس جو خانواده موس (۱۴) مورد استفاده قرار گرفت. این مقیاس (فرم R) دارای ۹۰ گویه است و هر گویه امکان دو پاسخ به صورت درست و نادرست را فراهم می‌کند. مقیاس یاد شده مشتمل بر ده خرده مقیاس

است که ابعاد مختلف جو خانواده را اندازه گیری می کند. این خرده مقیاس ها عبارت اند از: پیوستگی، بیانگری، تعارض، استقلال، جهت گیری پیشرفت، جهت گیری عقلانی - فرهنگی، جهت گیری تفریح، پافشاری اخلاقی و مذهبی، نظم و کنترل، سهولت اجرا، شیوه خود گزارشی. امکان اندازه گیری چندین شاخص مربوط به جو خانواده از ویژگی های منحصر به فرد مقیاس جو خانواده است (۱۵).

شاخص های روان سنجی مقیاس یاد شده در گزارش های مختلف مطلوب اعلام شده اند. در گزارش موس، متوسط اعتبار به روش انسجام درونی برابر $0/78$ ، هم بستگی گویه ها با نمره کل 38 درصد و باز آزمایی با فاصله 2 ماه $0/78$ بوده است. روایی مقیاس در گزارش موس مطلوب اعلام شده است. در این گزارش و در گزارش ناویکی (۱۶) رابطه خرده مقیاس های این آزمون با ویژگی های رفتاری اعضای خانواده مثل بزهکاری و مشکلات خانوادگی معنی دار اعلام شده است. مقیاس فوق اولین بار توسط احمدی (منبع شماره ۱۵) در ایران مورد استفاده قرار گرفت. در مطالعات دیگر نیز شاخص های روان سنجی آن مطلوب اعلام شده است (۱۷).

مقیاس دیگری که در این مطالعه از آن استفاده شده، مقیاس مکان کنترل درونی - بیرونی راتر بوده است. این مقیاس تاکنون بیشترین استفاده را در امور پژوهشی داشته است. مقیاس یاد شده دارای 29 گویه به صورت انتخاب اجباری است و در گزارش های مختلف روایی و اعتبار آن مطلوب اعلام شده است (۱۸). در مطالعه دارابی اعتبار مقیاس به روش باز آزمایی برای 51 آزمودنی و با فاصله زمانی سه هفته برابر $0/75$ بوده است. در همین مطالعه برای تأیید روایی مقیاس، هم بستگی آن با پیشرفت تحصیلی مورد محاسبه قرار گرفت که اندازه این رابطه معنی دار بوده است (منبع شماره ۱۸).

$$(r = 0/40 \text{ و } P < 0/001)$$

ابزار مورد استفاده دیگر در این مطالعه، مقیاس انگیزش پیشرفت هلمریچ بود. این مقیاس در سال ۱۹۷۷ توسط هلمریچ و اسپنس تدوین شد (۱۹). اولین بار دارابی و شریفی (۲۰) آن را به فارسی برگرداندند و شاخص های روایی، اعتبار و هنجار مقیاس در دانش آموزان دوره متوسطه استان مازندران مورد بررسی مجدد قرار گرفت. مقیاس گراتر دارای 19 گویه به صورت پنج درجه ای (لیکرت) است. در گزارش برگر (منبع شماره ۱۹) اعتبار و روایی مقیاس مطلوب اعلام شده است. در مطالعه دارابی و شریفی (۲۰) ضریب اعتبار مقیاس به روش باز آزمایی به فاصله زمانی سه هفته $0/81$ به روش دو نیمه سازی $0/83$ و آلفای کراباخ $0/62$ بوده است. روایی مقیاس به روش تحلیل عاملی مورد تأیید قرار گرفته و هم بستگی تمام گویه ها با نمره کل معنی دار بوده است. علاوه بر موارد یاد شده، هم بستگی نمره های این مقیاس با معدل درسی معنی دار بوده است.

متغیر دیگری که در ارتباط با انگیزش پیشرفت مورد مطالعه قرار گرفت، پایگاه اجتماعی بوده است. برای کمی‌سازی این متغیر، مطالعهٔ آن در کنار سایر متغیرها، با استناد به پژوهش‌های قبلی (۲۱) (۲۲). ملاک‌هایی برای نمره‌گذاری آن در نظر گرفته شد. این ملاک‌ها عبارت بودند از: تحصیلات والدین، شغل پدر و محل زندگی (برای کسب اطلاعات بیش‌تر به رسالهٔ دکتری نگارندهٔ این مقاله در واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی - تهران، صفحات ۵۷ تا ۵۹ مراجعه شود).

یافته‌ها

برای آزمون فرضیه‌های تحقیق، از روش‌های آماری متناسب با فرضیه استفاده شد. اولین فرضیهٔ این تحقیق این بوده است: «درصد تغییراتی که هر یک از زیر عامل‌های مربوط به جو خانواده برای انگیزش پیشرفت تبیین می‌کنند، متفاوت است و اثر ترکیبی جو خانواده بر انگیزش پیشرفت معنی‌دار است».

برای آزمون این فرضیه، ابتدا ضرایب هم‌بستگی بین تمامی خرده مقیاس‌های مربوط به جو خانواده با انگیزش پیشرفت به اضافهٔ ضریب تبیین، هم‌بستگی تفکیکی و سطح معنی‌داری آن ارائه شده و سپس این اطلاعات به روش‌های آماری دیگر مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول شماره ۱: رابطه همبستگی انواع متغیرهای جو خانواده با انگیزش پیشرفت

متغیرهای مستقل مربوط به جو خانواده	r	P ≤	r ²	η	P ≤
۱- پیوستگی	۰/۲۳	۰/۰۰۰	۰/۰۵	۰/۱۲	۰/۰۰۵
۲- بیانگری	۰/۰۵	N.S	۰/۰۰۳	۰/۰۲	N.S
۳- تعارض	-۰/۲۲	۰/۰۰۰	۰/۰۵	-۰/۱۳	۰/۰۰۳
۴- استقلال	۰/۲۰	۰/۰۰۰	۰/۰۴	۰/۱۲	۰/۰۰۵
۵- جهت‌گیری پیشرفت	۰/۱۳	۰/۰۰۲	۰/۰۲	۰/۰۸	۰/۰۴
۶- جهت‌گیری عقلانی- فرهنگی	۰/۳۴	۰/۰۰۰	۰/۱۲	۰/۲۲	۰/۰۰۰
۷- جهت‌گیری تفریح	۰/۱۶	۰/۰۰۰	۰/۰۳	۰/۰۷	N.S
۸- پافشاری اخلاقی و مذهبی	۰/۱۳	۰/۰۰۱	۰/۰۲	۰/۰۶	N.S
۹- نظم	۰/۲۸	۰/۰۰۰	۰/۰۸	۰/۱۷	۰/۰۰۰۱
۱۰- کنترل	۰/۱۵	۰/۰۰۰	۰/۰۲	۰/۱۵	۰/۰۰۰۴

با توجه به جدول فوق، داده‌ها به روش تحلیل رگرسیون (حل گام به گام) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتیجه این تحلیل در جدول‌های شماره ۲ و ۳ نشان داده شده است.

جدول شماره ۲- محاسبه گام به گام اندازه آماری مربوط به رابطه متغیرهای اثرگذار

جو خانواده بر انگیزش پیشرفت

متغیرهای جو خانواده	همبستگی تفکیکی (h)	همبستگی چند وجهی	R ²	F	P <
گام ۱ جهت‌گیری عقلانی فرهنگی	۰/۲۲	۰/۳۴	۰/۱۱۶۸	۶۶/۴۰	۰/۰۰۰
گام ۲ نظم	۰/۱۷	۰/۳۷۹	۰/۱۴۳	۴۱/۹۳	۰/۰۰۰
گام ۳ استقلال	۰/۱۲	۰/۳۹۴	۰/۱۵۵	۳۰/۴۴	۰/۰۰۰
گام ۴ کنترل	۰/۰۹۷	۰/۴۰۴	۰/۱۶۳	۲۴/۳۴	۰/۰۰۰

همان‌گونه که در جدول شماره ۲ ملاحظه می‌شود، به روش حل گام به گام از بین ده عامل یا متغیر مربوط به جو خانواده، چهار عامل با انگیزش پیشرفت رابطه معنی‌داری داشته‌اند و سایر عامل‌ها با اعمال روش فوق از معادله حذف شده و قادر به تبیین انگیزش نبوده‌اند. جدول خلاصه تحلیل رگرسیون برای چهار متغیر فوق محاسبه شده و در جدول شماره ۳ آمده است.

جدول شماره ۳- خلاصه تحلیل رگرسیون برای چهار متغیر مستقل جو خانواده

(جهت‌گیری عقلانی - فرهنگی، نظم، استقلال و کنترل) با انگیزش پیشرفت (متغیر ملاک)

F	مجدور	هم‌بستگی	میانگین	مجموع	درجه	منابع تغییر
P	R ²	(R)	مجدورات (m.s)	مجدورات	آزادی	
۲۴/۳۴	۰/۱۶	۰/۴۰	۲۳۱۱/۶۹	۹۲۴۶/۷۸	۴	رگرسیون
P=			۹۴/۹۷	۴۷۳۹۱/۰۱	۴۹۹	باقی‌مانده (خطا)
۰/۰۰۰						

همان‌گونه که در جدول شماره ۲ ملاحظه می‌شود، از بین ده متغیر مستقل، چهار متغیر یاد شده با انگیزش پیشرفت ارتباط معنی‌داری داشته‌اند. این چهار متغیر، روی هم ۱۶ درصد از تغییرات مربوط به انگیزش پیشرفت را تبیین کرده‌اند. معادله رگرسیون چند متغیره برای چهار متغیر ذکر شده به شرح زیر است.

$$\hat{y} = 54/52 + .18x_1 + 1/51x_2 + 0/67x_3 + 0/68x_4$$

بنابراین، با توجه به اطلاعات به دست آمده، اولین فرضیه این مطالعه مورد تأیید قرار می‌گیرد. به این صورت که از بین متغیرهای مربوط به جو خانواده چهار متغیر با انگیزش پیشرفت رابطه معنی‌داری داشته و بقیه متغیرها قادر به تبیین و پیش‌بینی انگیزش پیشرفت نبوده‌اند.

فرضیه دوم؛ درصد تغییراتی که هر یک از متغیرهای جو خانواده، پایگاه اجتماعی و مکان کنترل برای انگیزش پیشرفت تبیین می‌کنند، متفاوت است.

برای آزمودن این فرضیه، از تحلیل رگرسیون چند متغیره استفاده شد. قبل از ارائه نتیجه تحلیل رگرسیون، ابتدا ماتریس هم‌بستگی بین چهار متغیر فوق ارائه می‌شود. برای سهولت در انطباق نتایج آماری با فرضیه و شناسایی هر متغیر، از علائم اختصاری مندرج در جدول شماره ۴ استفاده می‌شود.

جدول شماره ۴- ضرایب همبستگی بین متغیرهای مستقل جو خانواده، پایگاه اجتماعی و مکان کنترل با

انگیزش پیشرفت (n = ۵۰۴)

متغیرهای مستقل	همبستگی پیرسون (r)	P ≤	همبستگی تفکیکی (η)	همبستگی چند وجهی (R)	R ²
جو خانواده	۰/۳۵	۰/۰۰۱	۰/۳۳		
پایگاه اجتماعی	۰/۱۶	۰/۰۱	۰/۱۳	۰/۳۷۳	۰/۱۴
مکان کنترل	۰/۰۵	N.S	۰/۰۳		

همان‌گونه که در جدول شماره ۳ ملاحظه می‌شود، بیش‌ترین میزان ضریب همبستگی بین متغیر جو خانواده و انگیزش پیشرفت وجود دارد. بعد از آن متغیر پایگاه اجتماعی قرار دارد، اما متغیر مکان کنترل قادر به تبیین انگیزش پیشرفت نبوده و از مطالعه تحلیل رگرسیون حذف شده است. در جدول شماره ۴ خلاصه تحلیل رگرسیون برای دو متغیر مستقل جو خانواده و پایگاه اجتماعی با متغیر انگیزش پیشرفت به عنوان متغیر وابسته نشان داده شده است.

جدول شماره ۵- خلاصه تحلیل رگرسیون چند متغیره، برای اثر متغیرهای جو خانواده و پایگاه اجتماعی

بر روی انگیزش پیشرفت (n = ۵۰۴)

منابع تغییر	درجه آزادی (d.f.)	مجموع مجذورات (S.S)	میانگین مجذورات (M.S)	همبستگی (R)	مجذور همبستگی R ²	F	P
رگرسیون	۲	۷۸۸۶/۹۹	۳۹۴۳/۴۹	۰/۳۷۳	۰/۱۴	۴۰/۵۲	
باقی مانده	۵۰۱	۴۸۷۵۰/۸۱	۹۷/۳۰	-	-	P=	۰/۰۰۰۰۱

همان‌گونه که در جدول شماره ۵ ملاحظه می‌شود، دو متغیر جو خانواده و پایگاه اجتماعی روی هم ۰/۱۴ واریانس یا تغییرات متغیر انگیزش پیشرفت را تبیین می‌کنند. معادله رگرسیون برای رابطه دو متغیر مستقل یاد شده، با انگیزش پیشرفت (متغیر ملاک) به شرح زیر است.

$$\hat{y} = ۴۹/۷۱ + ۰/۴۳(A_۱) + ۰/۲۹(A_۲)$$

فرضیه سوم: بین دختران و پسران در انگیزش پیشرفت، تفاوت معنی داری وجود دارد. برای آزمون این فرضیه از آزمون آماری t برای گروه‌های مستقل استفاده شد. خلاصه این تحلیل در جدول شماره ۵ ارائه شده است.

جدول شماره ۶- مقایسه میانگین دو گروه دختران و پسران در انگیزش پیشرفت

شاخص‌های آماری	میانگین	نمرات استاندارد	تعداد نمونه	t P
دختران	۷۵/۹۵	۷/۵۲	۲۴۸	۵/۴۶
پسران	۷۰/۹۳	۱۲/۴۴	۲۵۶	P= ۰/۰۰۰

همان‌گونه که در جدول شماره ۵ ملاحظه می‌شود، میانگین گروه دختران به صورت معنی داری بیش‌تر از میانگین گروه پسران است و این تفاوت در سطح اطمینان بالایی معنی دار است.

نتیجه‌گیری

این مطالعه با توجه به اهداف و فرضیه‌های تحقیق نتایج متنوعی داشته است. در ارتباط با اولین فرضیه این پژوهش (درصد تغییراتی که هر یک از عامل‌های جو خانواده برای انگیزش پیشرفت تبیین می‌کنند، متفاوت است) و همان‌گونه که در نتایج مشاهده شد، چهار عامل مربوط به جو خانواده با انگیزش پیشرفت رابطه معنی داری داشته‌اند. این عوامل به ترتیب عبارت‌اند از: گرایش عقلانی - فرهنگی، نظم، استقلال و کنترل. بنابراین، گرایش عقلانی - فرهنگی بیش‌ترین رابطه را با انگیزش پیشرفت داشته است. با توجه به گویه‌های این قسمت، ویژگی‌هایی مثل اهمیت دادن به مسائل سیاسی و اجتماعی، علاقه‌مندی به کارهای هنری مانند موسیقی، هنر و ادبیات در جو خانواده موجب رشد انگیزش پیشرفت در فرزندان خانواده‌ها می‌شود. دیگر ویژگی خانوادگی افراد دارای نیاز به پیشرفت بالا، وجود نظم است. این نتیجه با نتیجه مطالعات مک کلند هماهنگ است. مک کلند در یک مطالعه طولی ۲۷ ساله به این نتیجه رسید که افراد دارای نیاز به پیشرفت بالا والدینی داشته‌اند که ساعات تغذیه آنها را به هنگام خردسالی تعیین می‌کرده و در روش‌های تربیتی مربوط به نظافت پرتوقع بوده‌اند. این نتیجه با مطالعات اولیه کافمن (۲۳) نیز هماهنگ است. کافمن به این نتیجه رسید، خانواده‌هایی که از روش انضباطی گرم در کنار کنترل رفتار فرزندان استفاده می‌کنند، فرزندان خود خواهند داشت که از نظر رشد اجتماعی وضع مطلوبی داشته و از عزت نفس و پیشرفت تحصیلی بالاتری برخوردارند.

دو متغیر دیگر که با انگیزش پیشرفت رابطه معنی داری داشته اند، عامل های استقلال و کنترل در جو خانواده بوده است. این نتیجه با نتایج مطالعه مک کلند هماهنگ است. نتیجه مطالعات او نشان داده است، خانواده هایی که در آن ها والدین از فرزندان انتظار کفایت و لیاقت دارند و در سنین پایین تری به آن ها استقلال می دهند، از انگیزش پیشرفت بالاتری برخوردارند (۲۴). این نتیجه با مطالعه شکرکن و باقری نیز هماهنگ است (۲۵).

مطالعات بکر نشان داده است، خانواده هایی که از روش انضباطی گرم در کنار کنترل رفتار استفاده می کنند، فرزندان با عزت نفس و پیشرفت تحصیلی بالاتری خواهند داشت. مطالعات متعددی که توسط آندریوز انجام شد، نشان داد که روش انضباطی موثق که در آن بر اعمال مقررات (نظم، استقلال و گرمی روابط) تأکید می شود، موجب افزایش انگیزش پیشرفت (انگیزه درونی) و در نتیجه پیشرفت تحصیلی در فرزندان می شود (۲۶). مطالعه گینزبرگ و برونستین (۲۷) نشان داد که پایین بودن کنترل والدین و ارائه پاداش های بیرونی با کاهش انگیزش پیشرفت همراه است اما تشویق والدین برای گرفتن نمره های خوب درسی، حمایت از فرزندان و پرورش احساس استقلال، با انگیزش پیشرفت و پیشرفت درسی رابطه معنی دار و مثبتی داشته است. نتیجه این بخش از مطالعه حاضر با نتیجه مطالعات آندریوز و دانکن (منبع شماره ۲۶) استون (۲۸) و بارتل (۲۹) هماهنگ و همسو است.

نتیجه دیگر این مطالعه، وجود رابطه معنی دار بین پایگاه اجتماعی و انگیزش پیشرفت بوده است (فرصه دوم). ویلتفانگ (منبع شماره ۲۱) با استناد به پژوهش های قبلی این نکته را عنوان می کند که در سنین نوجوانی، پایگاه اجتماعی در شکل گیری سازه های روان شناختی خصوصاً عزت نفس و انگیزش پیشرفت نقش مهمی دارد. به زعم او، در این سنین پایگاه اجتماعی در روابط اجتماعی و تعامل های افراد نقش مهم تری بازی می کند؛ زیرا نوجوان دائماً در حال مقایسه خود با دیگران است. این امر در ایجاد عزت نفس و انگیزه های اجتماعی یا عدم شکل گیری این دو نقش انکارناپذیری دارد. در همین مطالعه، تحصیلات و شغل پدر بیشترین هم بستگی را با عزت نفس داشته است. مطالعه یاد شده با مطالعه ریدروکانگر (۳۰) هماهنگ است.

نتیجه مطالعه یعقوبخانی (۳۱) نشان می دهد که جو خانواده و پایگاه اجتماعی با پیشرفت تحصیلی رابطه معنی داری دارد اما در این مطالعه سهم پایگاه اجتماعی بیش تر از جو خانواده بوده است. در جو خانواده عامل های محبت و کنترل والدین با موفقیت تحصیلی رابطه مثبتی داشته است. دلیل احتمال عدم ناهماهنگی فوق به ابزارهای اندازه گیری برای پایگاه اجتماعی مربوط می شود و دلیل احتمالی دیگر به متغیر ملاک

برمی‌گردد. در مطالعه حاضر، این متغیر انگیزش پیشرفت بوده است اما در مطالعه یعقوبخانی، پیشرفت تحصیلی متغیر ملاک بود.

در مطالعه شکرکن و باقری (منبع شماره ۲۵) بین پایگاه اجتماعی و انگیزه پیشرفت رابطه معنی داری یافت نشده است. این نتیجه با نتیجه این بخش از مطالعه حاضر ناهمبستگی است. یک دلیل احتمالی برای عدم همبستگی فوق به روش و ابزار اندازه گیری پایگاه اجتماعی و دلیل احتمالی دیگر به نمونه‌های مورد مطالعه مربوط می‌شود.

نتیجه دیگر مطالعه حاضر، نبود رابطه معنی دار بین مکان کنترل و انگیزش پیشرفت بوده است. به طور معمول، بین دو متغیر رابطه معنی دار وجود دارد اما با کنترل سایر متغیرها - خصوصاً جو خانواده و پایگاه اجتماعی - این رابطه ناپدید شده است. این نکته نشان می‌دهد که در پیش‌بینی انگیزش پیشرفت، متغیرهای جو خانواده و پایگاه اجتماعی به مراتب از مکان کنترل مهم‌تر بوده است. به عبارت دیگر، در شکل‌گیری انگیزش پیشرفت عوامل اجتماعی از عوامل فردی مهم‌تر است.

آخرین نتیجه مطالعه حاضر، برتری دختران نسبت به پسران در انگیزش پیشرفت بوده است. معمولاً در بیش‌تر مطالعات، پسران نسبت به دختران از انگیزش پیشرفت بالاتری برخوردار بوده‌اند و در مطالعات اندکی برتری با دختران بوده است (۳۲). در برخی از مطالعات نیز بین دو جنس تفاوت معنی داری مشاهده نشده است (۳۳). این نتیجه قابل توجه و در عین حال بحث‌برانگیز است. در پژوهش‌هایی که طی سال‌های اخیر انجام گرفته، جهت‌گیری پژوهش‌ها در خصوص تفاوت دو جنس در انگیزش پیشرفت تا اندازه زیادی تعدیل شده است. برخی از پژوهش‌ها تفاوت معنی داری بین دو جنس گزارش نکرده‌اند و برخی دیگر جهت‌گیری این تفاوت را به نفع زنان اعلام کرده‌اند (همان منبع ۳۳).

دلیل احتمالی این نتایج، تغییرات قابل توجه در خصوص نقش جنسی است و این که زنان در پیشرفت، خود را از مردان کم‌تر نمی‌دانند و در حال رقابت با آنان هستند. نتیجه این بخش از مطالعه برای زنان امیدوارکننده است. موفقیت‌های روزافزون زنان ایرانی در عرصه‌های علمی، اجتماعی و ورزشی، تأییدی بر این بخش از نتیجه تحقیق است.

پیشنهادها

دستاوردهای این مطالعه، نتایج متعددی بوده است که با توجه به آن‌ها پیشنهادهایی به شرح زیر ارائه می‌شود:

۱. یکی از نتایج این مطالعه، وجود ارتباط معنی دار بین بعضی از عامل‌های جو خانواده با انگیزش پیشرفت بوده است. این نتیجه نشان می‌دهد که از بین متغیرهای دهگانه مربوط به

جو خانواده، چهار متغیر با انگیزش پیشرفت رابطه معنی‌داری داشته‌اند. این متغیرها عبارت‌اند از: جهت‌گیری عقلانی - فرهنگی، نظم، استقلال و کنترل. بنابراین، ضمن هماهنگی این بخش از تحقیق با نتایج پژوهش‌های قبلی، توصیه می‌شود که نتیجه یاد شده به همراه نتایج دیگر پژوهش‌ها در آموزش والدین به کار گرفته شود. این آموزش از طریق صدا و سیما، انجمن اولیا و مربیان و سازمان‌های ذی‌ربط قابل اعمال است.

۲. نتیجه دیگر این مطالعه، وجود رابطه معنی‌دار بین پایگاه اجتماعی و انگیزش پیشرفت بوده است؛ بنابراین، عامل‌هایی مثل تحصیلات والدین، در رشد انگیزش پیشرفت کودکان و نوجوانان نقش معنی‌داری دارد. لذا توصیه می‌شود که والدین ضمن تلاش برای افزایش آگاهی‌های خود، در زمینه تحصیلات خویش و فرزندان جدی‌تر باشند.

۳. از بعد پژوهشی، این مطالعه می‌تواند مقدمه‌ای برای پژوهش در دیگر ابعاد انگیزش پیشرفت باشد. یکی از ابعاد این مطالعات، بررسی ارتباط دقیق‌ترین پایگاه اجتماعی و انگیزش پیشرفت است. به عبارت دیگر، لازم است عوامل مختلف مربوط به پایگاه اجتماعی با ابعاد گوناگون انگیزش پیشرفت مورد مطالعه قرار گیرد.

نتیجه دیگر این مطالعه، وجود تفاوت معنی‌دار بین دختران و پسران در انگیزش پیشرفت بوده است؛ بنابراین، لازم است مطالعات دیگری در سطوح سنی متفاوت صورت گیرد تا روند این تفاوت‌ها با توجه به سن و جنس، شفاف‌تر شود.

پی‌نوشت‌ها

1. achievement motivation
2. Murray
3. Macellelland
4. King, I. A. (1995). Wishes, motives, goals, and personal memories: relation of measures of human motivation. *journal of personality*, vol. 63, No. 4, PP. 985-1011.
5. Franken, R.E. (1988). *Human motivation*. california. wadsworth inc.
۶. راتوس، اسپنسر (۱۹۹۵)؛ روان‌شناسی عمومی، مترجم: حمزه گنجی، جلد اول، چاپ اول، تهران، نشر ویرایش.
7. Ginsburg, G.S. and Bronstein, P.(1993). Family factors related to children 's intrinsic - extrinsic motivational orientation and academic performance. *Child Development*. Vol. 64, PP. 1961 - 1974.
8. Harris, s.m. (1993). The influence of personal and family factors on achievement need and concerns of African-American and Euro-American College women. *sex Role*. vol.29, No. 9-10, PP. 671-689.
9. Hoyle, R.H. (1997). The role of parental involvement in youth sport participation and performance. *Adolescence*. vol. 32, No. 142, PPI 233-243.
10. Gsikszentmihalyi, M.(1993). Family influence on the development of giftedness. *ciba-Found-symp*. vol. 178, PP.187-200.
11. Kishor, N.(1983) Locus of control and academic achievement ethic discrepancies among fijians. *Journal of cross-cultural Psychology*. vol. 14, No. 3 <PP.297-308.
۱۲. شهرآرای، مهرانا؛ انگیزه پیشرفت در زنان، بررسی پژوهش‌ها در نیم قرن اخیر، مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، دوره یازدهم، شماره‌های ۱ و ۲، صص ۱۴۲ - ۱۲۳، ۱۳۷۵.
13. Lowe, R.C. & wilc zynski, M. (1994) A cross-cultural study of need for achievement in Italian and American children.
14. Moos
15. Ahmadi.s.(1996). Psychological stressor, mediating factor and psychological problem. **ph.D Thesis, BomBay university.**

16. Nowicki, s.(1982). Relation of family climate variable to locus of control. **The Journal of Genetic Psychology**, Vol. 197. PP. 277-286.
۱۷. دارابی، جعفر؛ بررسی عوامل خانوادگی و مدرسه‌ای مؤثر در قدرت آبراز وجود در دانش‌آموزان دوره متوسطه استان مازندران، ساری؛ مرکز تحقیقات آموزش و پرورش استان مازندران، ۱۳۷۷.
۱۸. دارابی، جعفر؛ بررسی مقایسه‌ای سبک اسناد در نمونه‌ای از دانش‌آموزان روستایی و شهری و ارتباط آن با پیشرفت تحصیلی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی تربیتی. شیراز؛ دانشگاه شیراز، ۱۳۷۳.
19. Burger, J.M. (1993). **Personality**. Newyork, wadsworth inc.
۲۰. دارابی، جعفر و حسن‌پاشا شریفی؛ هنجاریابی مقیاس انگیزش پیشرفت هلمریچ برای دانش‌آموزان دوره متوسطه استان مازندران، ساری؛ مرکز تحقیقات آموزش و پرورش استان مازندران، ۱۳۷۸.
21. Wiltfang, G.L. & scarbez,M. (1990). social class and adolescents 'self esteem: another look. **social psychology quarterly**, Vol. 53. No.2, PP. 174-183.
22. Chebat,J.c.(1987). social responsibility, locus of control. and social class. **The Journal of social psychology**, 12, (4), PP. 559-561.
23. Kauffman, J.M. (1977) **Characteristic of childrens behavior disorder**. Newyork. Bell & Howell com.
۲۴. رضابخش، حسین؛ بررسی انگیزش پیشرفت در یادگیری و آموزش و عوامل وابسته به آن در دانشجویان دانشگاه‌های دولتی ایران. رساله دکتری روان‌شناسی، تهران، واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۷۳.
۲۵. شکرکن، حسین و مسعود باقری (۱۳۷۳)؛ رابطه شیوه‌های فرزندپروری با انگیزه پیشرفت در دانش‌آموزان پسر دوره راهنمایی اهواز، محله علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهیدچمران اهواز: سال اول، دوره سوم صفحه ۶۶ تا ۷۹.
26. Andrews.J. and Duncan,s.c. (1997). Examining the reciprocal relation between motivation and substance use: effect of family relationships,self- steem. and general deviance. **Journal of Behavior Medicin**, Vol.20, No 6, pp. 523-549.
27. Ginsburg, G.S. and Bronstein. P. (1993). Family factors related to children's intrinsic extrinsic motivational orientation and academic performance. **Child Development**. Vol. 64. PP. 1961-1974.
28. Stone, C.A. (1997). **Correspondences among Parent, teacher, and student perceptions of adolescent 's learning disabilities**. **Journal of Learning Disability**.

29. Bartal.D. (1980). The relationships between locus of control and academic achievement, anxiety and level of aspiration. **British Journal of Educational Psychology**. vol. 50. pp. 53-60.
30. Reeder,A.L. & conger, R.D. (1984). Differential mother and father influences on the educational attainment of black college women. **Journal of consulting and clinical psychology**, vol. 42, PP.263-266.
۳۱. یعقوبخانی، مرضیه؛ رابطه محیط خانوادگی با پیشرفت تحصیلی، پایان نامه کارشناسی ارشد روان شناسی تربیتی. شیراز، دانشگاه شیراز، ۱۳۷۲.
32. Marjoribanks, K.(1996). Ethnicity, family achievement syndrome, and adolescent's aspiration: Rosen's framework revisited. **Journal of Genetic psychology**. vol. 157. No. 3. PP. 34-59.
33. Marjoribanks, K. (1994) Cross-cultural comparisons of family environments and achievement motivation of Anglo, Greek, and Italian - Australians. **Psychological Report**. Vol. 74, PP. 313-314.

